

DOKTORI DISSZERTÁCIÓ TÉZISEI

Bereczkiné Záluszkai Anna

**A fantasztikum Maurice Carême *Médusa* című
regényében és a *Contes pour Caprine* mesékben**

Miskolci Egyetem

BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola

A modern magyar irodalom történeti és elméleti
modelljei program

A Doktori Iskola vezetője

Prof. Dr. Kecskeméti Gábor

intézetigazgató egyetemi tanár

Témavezető:

Dr. Kabdebó Lóránt professzor emeritus

Miskolc

2012

„Carême eredetisége: nagyon kevés szóval újra néven nevezni a dolgokat, nagyon kevés szónak újra visszaadni eredeti jelentését... Bonyolult, kétértelmű, raffinált egyszerűséget talált ki: a konkrétak és a képzeletbelinek, a hétköznapiak és a csodásnak szinte észrevétlen szintézisét...”

Ferenczi László, *Maurice Carême – visszatérés a költészethez* = Kabdebó Lóránt, Kulcsár Szabó Ernő, „*de nem felelnek, úgy felelnek*”, Pécs, Janus Pannonius, 1992.

I. A disszertáció témája, a kutatás tárgya

Dolgozatomban Maurice Carême (1899-1978) belga író, költő, műfordító alkotói pályájának irodalmi fantasztikumhoz kötődő műveit mutatom be. Céljaim közé tartozik, hogy röviden ismertessem a belga irodalomtörténet néhány jelentős állomását és elhelyezzem Carême-et a belga és a magyar recepcióban.

Kutatásom tárgyául az életmű nálunk kevésbé ismert területével foglalkozom, a fantasztikummal átítatott *Médua* című regényt és a fantasztikus elemekben gazdag *Contes pour Caprine* című mesekötetet elemzem. Ezekben a szövegekben felsejlenek az író transzcendens titkokkal, víziókkal telített látomásai, megmagyarázott és megmagyaráz-

hatatlan belső töprengéseinek lenyomatai. Carême fantasztikus prózájában a megszokott szolid hétköznapi miliőben egyszercsak megjelenik egy ismeretlen, érthetetlen jelenség, s kizökkenti a hősöket saját belső világukból. Elemző munkám a carême-i történetek fantasztikumának sajátos megjelenésére irányul.

II. A kutatás módszere, jellege

Dolgozatom első fejezetében Ferenczi László, Lackfi János és Jeannine Burny tanulmányaira támaszkodva bemutatom a szerző életművét és műveinek belgiumi, valamint magyarországi recepcióját.

A második fejezetben a fantasztikus irodalom kialakulásának megközelítéseit, problematikus csomópontjait vázoló fel, hogy végül Carême

fantasztikumát értelmezzem, elemezzem néhány főbb szempont mentén.

A dolgozatban vizsgált művek megkövetelik az irodalmi fantasztikum definiálását, a műfaj jegyinek számbavételét. Molino, a téma jeles kutatója szerint a fantasztikus irodalom műfaji meghatározásának három, egymást kiegészítő módozata jelent meg a témával foglalkozó elméleti irodalomban: egy történeti-filológiai irány, egy tematikus-szemantikai megközelítés és egy strukturalista elemzési mód. Molino említést tesz még pszichoanalitikus és szociológiai megközelítésekről is, de ez utóbbiakat az előző három fő irány alárendeltjeiként értelmezi. A kutatóként változó, ellentmondásos fogalmi értelmezések miatt célszerűnek találtam a fantasztikus irodalom történetének összefoglalását, ezen belül különböző irányok vizsgálatát. Az előbbi megfontolásból kitérek a fantasztikus műfaj más műfajoktól való elhatárolására.

A fantasztikus irodalom kutatásának elméleti háttérét elemző munkámhoz felhasználtam Caillois, Vax, Todorov, Molino és Maár Judit teoretikus feltevéseit. Az elemzők többsége felállította a maga sajátos témarendszerét, így számtalan tematikus megközelítés született, amelyek helyenként egymásnak ellentmondó módon vázolják fel a fantasztikus témákat. Ezen listák következetlensége arra inspirálta Todorovot, hogy új alapokra helyezze a műfaj vizsgálatának rendszerét, így kerültek előtérbe a fantasztikus szövegek narratológiai és tematikus elemzései. Munkámban kísérletet teszek arra, hogy néhány kutató elméletén keresztül jellemezzem az irodalmi fantasztikum jellegzetes pontjait Carême műveiben.

A harmadik fejezetben Maurice Carême *Médua* című regényét és a *Contes pour Caprine* című mesegyűjteményét elemzem. A műelemzések során rámutatok a carême-i fantasztikum megjelenési

módjaira. A *Méduá*ban megvizsgálom a narrációs technikákat, a strukturális és a tematikus jegyeket, a különös és a csodás fogalmát, az *én*-témák és a *te*-témák megjelenési formáit, az intertextuális vonatkozásokat, a szereplők és események sokasága során kialakult fantasztikus összhatást, a tanúk hiteltelenítésével összefüggő jelentéseket. A fantasztikus elemek között egy sajátosan északi atmoszférát vélek felfedezni, amelynek nagy hagyományai vannak a belga irodalomban.

Carême mesekötetét az irodalmi mesék jellemző jegyeinek tükrében vizsgálom. A kilenc különálló részből álló gyűjteményben a népmesei eszköztárra jellemző motívumok mellett megtaláljuk az író sajátos történetközpontú szövegvilágának kellékeit, az irracionálissá váló életterek riasztó háttértörténeteit. A nyomasztó szorongás – a fantasztikus irodalom egyik leglényesebb szemantikai jegye – a *Caprine mesék* szervező

ereje. A gyűjtemény exponálja az olvasóban a csodavárást, az ismeretlen iránti vonzódást. Az író meséiben a fizikai és szellemi világ összemosódik, az idő és a tér fogalmai átértékelődnek, a hétköznapiakat átszövő fantasztikum megjelenítése helyenként naturalisztikussá transzformálja a történeteket.

III. Az értekezés következtetései

A dolgozatban elemzett regényben és a mesékben megmutatkozó carême-i fantasztikumtechnika egyedisége az auditív és vizuális effektusok alkalmazásában, a megkettőződés kibomlásában, a narrációba iktatott intertextuális jegyekben nyilvánul meg. Carême szövegeiben a hétköznapi jelenségek világában megjelenő oda nem illő furcsa dolog új, természetfölötti dimenziót nyit meg a történetben. Carême speciális szerkesztési elvét jellemzi a beékelte narratíva, amely a *Médua* című

regényben egy objektív tényhez, a koreai háború borzalmaihoz kötődik. Ez a realiztikus elem ötvöződik a misztikus tengerparti táj dűnéiből felhangzó panasz dallal és elindítja a Média – medúza – múzsa metamorfózist, a reális és irreális atmoszféra egymásba játszását a regényben. A gonosz progressziója Carême sajátos mesei univerzumában is megjelenik, a klasszikus mesei hagyományok mentén jelenik meg, melyet az író a mesei csodavárás hangulatával ötvöz.

Carême fantasztikus prózájában a műfaj struktúrájához kapcsolódó, természetfölötti retorikai alakzatokhoz tartozó túlzásokkal, átvitt értelmű kifejezésekkel, a fantasztikus beszédmódra jellemző megjelenített narrátor alkalmazásával a mindennapi realitás elemei közé beiktat egy irreálisnak tűnő jelenséget, amely átrendezi a történetet, s az új dimenzióban létrejövő ismeretlen világ a befogadóban létrehozza a reális és az irreális olvasat közötti ingadozást. Olyan témák jelennek meg nála, mint például az anyag-szellem

közi határ megkérdőjelezéséhez köthető metamorfózis, a személyiség megsokszorozódása, a gondolatolvasás, telepátia, tértágítás, időmegállítás, képek ismétlődése.

Carême a hoffmanni örökség birtokában, a belga fantasztikus irodalmi vonulatba kapcsolható ábrázolásmóddal a magányos alkotói megtorpanások idején írta fantasztikummal telített műveit. Az író lelkéből feltörő látens tartalmak, a vívódó, szorongó pillanatok bújnak meg elbeszéléseiben és meséiben.

BERECZKINÉ ZÁLUSZKI Anna, *Publikációs lista*

A Doktori dolgozat témájához kötődő publikációk

1. *La Nouvelle Revue Française és Mercure de France 1909-1910. Marinetti és a futurizmus párizsi fogadtatása a két lap tükrében* = Poézis és tradíció, Nyíregyházi Főiskola, 2001, 17-18.
2. *A fantasztikum témái Maurice Carême mesei világában* =Tolle et lege, Trezor Kiadó, Bp., 2008, 143-151.
3. *Frankofón mesék fordításával a befogadásközpontú irodalomtanításért* = Új utak az anyanyelvi nevelésben és a pedagógusképzésben, Trezor Kiadó, 2008, 54-58.
4. *Folklór, mese, vándormotívum* = Közös út - Kethanodrom 2008/4., 58.
5. *Befogadó központú irodalomtanítás és tehetségfejlesztés a Maurice Carême műfordító szemináriumon*= A tehetséges tanulókkal való munka módszertana. Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka, Nemzetközi tudományos konferencia, 2011. november., 579-583.

